

Till skönlitteraturens lov. En recension av *Skrivutveckling och skrivundervisning* av Kerstin Bergöö, Karin Jönsson & Jan Nilsson, Studentlitteratur 1997

Av Gunilla Byrman, universitetslektor i nordiska språk

[Länk till presentation av Gunilla Byrman](#)

Inledning

Vad är en bra text? Vad är skrivutveckling? Vad är god skrivundervisning? Frågorna är utgångspunkt för boken *Skrivutveckling och skrivundervisning* (198 sidor), utgiven i slutet av 1997 på Studentlitteratur, Lund. De tre yrkesverksamma lärare som författat boken är Kerstin Bergöö lärarutbildare vid Högsolan i Kristianstad, Karin Jönsson lågstadielärare och lärarutbildare vid samma lärosäte och Jan Nilsson mellanstadielärare i Landskrona och lärarutbildare vid Lärarhögskolan i Malmö.

Boken är avsedd som lärobok för grundutbildning och fortbildning av lärare. Den kan sägas vara resultatet av ett individuellt arbete i grupp. Kärnan i boken utgörs av innehållsanalyser gjorda på elevtexter från låg- och mellanstadiet. Dessa analyser sätts i relation till undervisningens innehåll och utformning och till barnens skrivutveckling.

Bokens uppläggning och innehåll

Trots de gemensamma ramarna för arbetet har författarna fördelat huvudansvaret för tre av bokens kapitel enligt följande. Kerstin Bergöö ansvarar för litteraturgenomgången i kapitel 2, Karin Jönsson för kapitel 4, som avhandlar undervisningsförlopp, elevporträtt och analyser av texter från lågstadiet. Studien sträcker sig över tre år. Jan Nilsson ansvarar för kapitel 5, som har samma uppläggning som kapitel 4 med den skillnaden att Jan Nilsson behandlar årskurs 5-6 på mellanstadiet; denna studie löper över två år.

Förutom dessa kapitel finns en inledning (kapitel 1), där författarna ställer frågan: "Vad är det allra svåraste med att vara svensklärare?" Denna fråga ställdes också till lärarkandidater vt 1995 och svaret som författarna fick blev: "Att få alla barn att bli glada och duktiga läsare och skrivare." Författarna återger lärarkandidat Maria Holsts tentamensuppgift från vt 1990, "En dokumentation om skrivutveckling", som är en framställning om hur en elev erövrar skriftspråket utan någon formell undervisning. Jag frågar mig varför det framhävs som positivt att inte få någon formell skrivträning. Barnen hade kanske nått målet för skrivträningen tidigare om sådan hade givits parallellt med den fria pedagogiken. Alla begåvningsstyper måste ju ges en chans i skolan, och olika undervisningsmetoder borgar för att så många elever som möjligt får en adekvat träning.

I kapitel 2 gör Kerstin Bergöö en genomgång av litteratur om barns språkutveckling och språkinläring. Med avstamp i verk av Ragnhild Söderberg, Frank Smith, Olga Dysthe och James Britton skisserar hon hur barn erövrar skriftspråket. Vidare berör hon vad som händer med barns skrivutveckling i skolan. I detta sammanhang hänvisar hon till de artiklar som finns i antologin *Skrivutveckling under skoltiden*, Sandqvist & Telemann, 1989 och *Språkrätt*, Telemann, 1979.

Därefter diskuterar hon kortfattat skrivutveckling, skrivundervisning och svenskämnets uppgift. Hon nämner *Elevtext. Analyser av skoluppsatser från åk 1 till åk 9* av Josephson, Melin & Oliv, 1990, och avfärdar boken som alltför normativ och instrumentell. Frågan är

om inte Bergöö därmed kastar ut barnet med badvattnet, eftersom analysmetoderna och exemplen i *Elevtext* kan få många lärare att inse brister och förtjänster i sina elevers texter, inte minst på strukturell nivå, dvs. i disposition, textbindning och textprogression. Dessa textnivåer är det bra mycket svårare att uttala sig om än om exempelvis rättstavning och ordkunskap. Många lärare ute på fältet har i allmänhet inte så goda kunskaper om texters makronivå att de på ett adekvat sätt kan hjälpa sina elever. Författarna vittnar om lärarkandidaternas osäkerhet om hur de i praktiken ska hantera ortografi och grammatik i skolorna, men låter tyvärr sedan frågan falla. På dessa områden finns det en del att göra utan att för den skull galoppera på gamla käpphästar. Analysredskapen i *Elevtext* hade också ämnat sig sällsynt väl för författarnas analyser av elevtexter.

Bergöö borde också förklarat de termer och begrepp som hon använder när hon gör litteraturgenomgången, eftersom de inte kan anses vara allmängods hos de läsare boken vänder sig till. Vet alla dessa läsare exempelvis vad begreppen *diskursiva skrivare*, *textkärna*, *satellittext* och *dekontextualisering* står för?

I nuvarande skick framtonar litteraturgenomgången som en tämligen vidlyftig tankekökenmödding. Författaren borde antingen valt att helt kort ge läsaren tips om böcker i ämnet eller hellre utvidgat framställningen med resonemang och förklaringar av teoretiska begrepp som senare omnämns i analyskapitlet. Om detta blivit gjort hade framställningen vunnit i klarhet och blivit mer användbar.

Kapitel 3 ägnas en beskrivning av de klasser och elever som de analyserade texterna är hämtade från och varför de tre eleverna blev utvalda för undersökningen.

Undersökningsmaterialet är inte stort: en flicka och en pojke på lågstadiet, och på mellanstadiet en pojke som är tongivande i sin klass. Författarna har också, då de valt elever, gjort det från klasser som nästan inte har någon elev med invandrarbakgrund. Detta är en brist, och en beskrivning av skrivutveckling hos elever med invandrarbakgrund hade varit intressant att ta del av. Invandrarbarnen är en stor och viktig grupp i dagens svenska skola, och det är viktigt att få ökade kunskaper om dessa barns skrivutveckling. Urvalsmetoder för studien och materialets storlek måste få konsekvenser för resultatet och för resultatets tillämplighet i praktiken.

Författarna redogör också för sin pedagogiska grundsyn som i princip knyter an till nuvarande läroplan, dvs. arbetet ska vara funktionellt och inriktat på förståelse. Dock gör de tilläggen att skönlitteratur utgjort basen för arbetet och att lärarna jobbat oberoende av traditionella läromedel.

Alla tre författarna är skönlitterärt orienterade i sin pedagogik, vilket ger en förhållandevis ensidig vinkling i analyserna och de slutsatser som redovisas. Här hade, som tidigare nämnts, ett lingvistiskt perspektiv kunnat fördjupa analyserna och därigenom givit fler uppslag till angreppspunkter för att hjälpa barn i deras skrivutveckling.

Karin Jönssons kapitel 4 om lågstadiet och Jan Nilssons kapitel 5 om mellanstadiet är överlag lättlästa men inte alltid lättbegripliga. På s. 62 skriver Karin Jönsson att: "Analysen är i första hand tänkt att följa elevens skrivutveckling." Vad detta innebär i praktiken förblir oklart boken igenom eftersom ingen av författarna grundligt diskuterar detta. Här hade jag önskat en orientering om vilken analysmetod de tänkt använda och vilka textnivåer de tänkt analysera i sina elevers texter.

Karin Jönssons undervisning inriktas mestadels på funktionellt skrivande och barnen skapar såväl individuella som kollektiva texter i olika genrer. Jönssons första analyser i kapitel 4 är tunna och framstår som osystematiska. Att analyserna avtecknar sig på detta sätt beror delvis på, som jag ovannämnt, att varken Jönsson eller Nilsson deklarerar vilka analysredskap de använder i sina analyser och vilka språknivåer de behandlar. Metoderna borde inledningsvis tydligt ha deklarerats. Som det nu är framstår analyserna mestadels som allmänt tyckande från författarnas sida, och det som kommer fram i analyserna framstår inte sällan som tillfälligheter. Hur ska en vetgirig lärare i den svenska skolan

kunna ha praktisk användning av sådana analyser? Det finns heller ingen tydlig koppling mellan Bergöös litteraturgenomgång i kapitel 2 och Jönssons resp. Nilssons textanalyskapitel, vilket leder till otydlighet.

Jan Nilsson har lagt upp svenskundervisningen tematisk med integrering av olika ämnen. Skönlitteratur är en källa till kunskap, och eleverna får skriva egna texter i olika genrer och situationer. Andra uttrycksmedel såsom bild och drama ingår också. Arbetet bedrivs oberoende av traditionella läromedel. Vidare väljs teman och arbetsformer i demokratisk anda, när det är möjligt. Alla de nämnda ingredienserna i undervisningen syftar till att skapa förståelse och begreppsmässig uppbyggelse hos eleverna. Detta är ett funktionellt och adekvat sätt att arbeta på. Men frågan är om inte sakprosa borde ha fått spela en mer framträdande roll i undervisningen, eftersom det mesta som läses av barn och, även av vuxna, är just sakprosatexter. Ibland blir de långa exemplen ur Nilssons elevtexter tyngande. De blir longörer och känns som utfyllnad. Om författaren i stället hade samlat texter där typiska drag i skrivutveckling hade belysts, så hade analyserna troligen blivit mer givande för lärare på fältet.

I kapitel 6 förs ett sammanfattande resonemang om eleverna i undersökningen, inalles tre, om hur deras skrivförmåga har utvecklats. Detta relateras sedan till den undervisning de åtnjöt. Kapitel 6 är ett stort försvarstal för författarnas undervisningsmetoder.

Skrivutveckling och skrivundervisning utvecklas här till en renodlad bekännelseskraft. Studiens vetenskapliga trovärdighet hade vunnit på om författarna hade undersökt texter från en kontrollgrupp som hade utsatts för enbart traditionell undervisning. Som det nu blir kan författarna egentligen inte bevisa att deras metoder är till gagn för elevernas skrivutveckling, eftersom alla elever från 6-7-årsåldern till puberteten genomgår ett slags utveckling där de mognar som skribenter och skriver allt bättre texter.

Vidare skriver författarna i slutet av kapitel 6, s. 184, att: "Syftet är alltså i första hand att reda ut och få syn på sina tankar - inte att producera en felfri text." Varför inte försöka uppnå bådadera? Barnen förväntas om inte förr så åtminstone på gymnasiet producera förhållandevis formellt felfria texter. För att kunna göra det då måste barnen på ett funktionellt sätt tränas från sina tidiga skolår att skriva adekvata och formellt korrekta texter.

Kapitel 7 är en sammanfattning där författarna försöker besvara de tre frågor som ställdes i inledningskapitlet, dvs.: Vad är en bra text? Vad är skrivutveckling? Vad är god skrivundervisning? Författarna säger att: "*En bra text är en text som står på egna ben.*" Detta är en utmärkt utgångspunkt, men det finns i verkligheten många texter som fungerar fast de inte står på egna ben. Detta har ju med kommunikationssituationen att göra. På s. 181 står det: "Vi har också visat att det finns tydliga kopplingar mellan kvalitén i elevernas texter, deras skrivutveckling och undervisningskontexten." Nej, detta har inte författarna visat och kan inte författarna visa med en undersökning som har denna uppläggning. De kan hålla det för troligt men aldrig bevisa det.

I slutkapitel 8 återges en textanalys med rubriken "Sixtens brev", skriven av Pia Meijer, lärarkandidat på Lärarhögskolan i Malmö. Denna textanalys har en synnerligen lös koppling till den föregående framställningen. Därefter säger författarna på s. 186: "Tanken med den här boken är naturligtvis att den ska hjälpa lärare och lärarstuderande att göra egna analyser av sina elevers texter och sin egen undervisning för att därigenom förstå dess kvalitéer och eventuella brister."

Sammanfattande omdöme

Tanken att boken ska vara ett stöd för blivande och redan verksamma lärare är god. Det är otvivelaktigt så att boken ger konkreta tips om hur man kan lägga upp undervisning och skrivundervisning. Samtidigt ska det sägas att boken hade fungerat som ett bättre lärarstöd om författarna hade haft färre textexempel och fler principiella resonemang om skrivande och skrivutveckling.

Boken hade kunnat bli ett synnerligen användbart redskap för blivande lärare och lärare ute i den svenska skolan om också lingvistiska analysmetoder hade utnyttjats vid analyserna, eftersom det är vår plikt som svensklärare att undervisa i såväl litteratur som språk.

Med samhällets ökade användning av IT, så har språkförmåga alltmer kommit att handla om skrivande och i synnerhet skrivande som är formellt korrekt, annars kan kommunikationen bryta samman. Därför måste barn tidigt i sin bildningsgång få undervisning i hur man skriver formellt korrekta sakprosatexter. Att inte ge sådan undervisning parallellt med undervisning i skönlitterärt skrivande är ett svek mot eleverna.

Språkets formsida kan och får inte åsidosättas. Enligt min mening ger författarna inga konstruktiva förslag till genvägar att erövra språkets formsida. Det är viktigt att eleverna får fasta riktlinjer för hur de formellt ska utforma sina texter på såväl mikronivå som makronivå.

För att kunna analysera elevers skrivutveckling och språkutveckling kan man inte enbart göra en innehållsanalys om man som lärare och forskare vill eftersträva en så mångsidig belysning av texterna som möjligt. Man måste också göra en grundlig språkanalys för att kunna hjälpa sina elever till ett innehållsligt och formellt välutvecklat skriftspråk. Det är sålunda inte frågan om ett antingen eller, utan snarare om ett både och. Detta borde författarna ha tagit större hänsyn till vid presentationerna av analyserna. Då hade boken haft ett större värde som hjälpmedel för blivande lärarna och redan yrkesverksamma lärare som vill vidareutbilda sig.

© [Gunilla Byrman](#)